

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ**

ՄԱՄՅԱՆ ԼԻԱՆԱԼ ԵՎՈՆԻ

**ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼՈՐԲԻՍՏԱԿԱՆ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԱՄՆ-ՈՒՄ 1965-2015ԹԹ.**

**Է .00.01 «Հայոց պատմությունը» մասնագիտությունը
պատմական գիտությունների թեկնածուի
գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության**

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

ԵՐԵՎԱՆ-2017

Ատենախոսության թեման հաստատվել է Երևանի
պետական համալսարանում:

Գիտական ղեկավար՝
գիտությունների դոկտոր,

պատմական

պրոֆեսոր Մինասյան Է.Գ.

Պաշտոնակատարության ընդդիմախոսներ՝
գիտությունների դոկտոր

պատմական

Պողոսյան Է.Վ.

պատմական գիտությունների թեկնածու
Մելիքյան Ս.Յ.

Առաջատար կազմակերպություն՝
Հովհ. Թումանյանի անվան
պետական համալսարան

Վանաձորի

Պաշտպանությունը կայանալու է 2017 թ.
դեկտեմբերի 22-ին, ժամը 14⁰⁰-ին, ՀՀ ԳԱԱ
պատմության ինստիտուտում գործող ՀՀ ԲՈՅ-ի
Հայոց պատմության 004 մասնագիտական
խորհրդում (հասցեն՝ 0019, ք. Երևան, Մարշալ
Բաղրամյան 24/4):

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ ՀՀ
ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի գրադարանում:

Սենյակի անաբանությունը 2017 թ. նոյեմբերի 20-ին:

Մասնագիտական խորհրդի գիտաբարտուղար,
պատմական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ
ՍՈՒՐԱԴՅԱՆ Հ.Ղ.

**ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹ ԵՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ
ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ**

ԹԵՄԱՅԻ **ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՄԱՆ**
ԱՐԴԻԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ: XX դարի առաջին քառորդին
տեղի ունեցած երկու իրադարձություններ
բախտորոշ նշանակություն են ունենում հայ

Ժողովրդի պատմական ճակատագրում՝
կանխորոշելով նրա հետագա
կենսագործունեության

ամանձնահատկությունները: Մի կողմից՝ 1915-1923
թթ. երիտթուրքական ու քեմալական
վարչակարգերի կողմից իրականացված հայ
Ժողովրդի ցեղասպանության
քաղաքականության հետևանքով
ամբողջությամբ դատարկվում է Արևմտյան
Հայաստանը և սովարանում Հայկական
սփյուռքը, մյուս կողմից՝ 1920 թ. անկում է
ապրում Հայաստանի առաջին
հանրապետությունը և երկրում հաստատվում են
խորհրդային կարգեր, ինչի հետևանքով այն
զրկվում է ինքնուրույն արտաքին
քաղաքականություն և վարելու իրավունքից:
Մյուս պայմաններում, տասնամյակներ
շարունակ, Հայ դատի և պահանջատիրության
միակ հետապնդող է դառնում աշխարհի տարբեր
երկրներում հաստատված
սփյուռքահայությունը: Այդ գործում
հատկապես մեծ ներդրում է ունենում ԱՄՆ-ի հայ
համայնքը:

ԱՄՆ-ում հայերը հաստատվել են դեռևս XVII դարի
սկզբներից, բայց որպես համայնք հանդես են
եկել միայն XIX դարի վերջերից: Տեղի հայ
համայնքն ավելի է սովարանում Մեծ եղեռնից
հետո՝ դեպի ԱՄՆ հայության զանգվածային
հոսքի հետևանքով:

Տեղասպանությունից փրկված և Միացյալ
Նահանգներում հաստատված հայերն ու նրանց
սերունդները, հաղթահարելով տարաբնույթ
դժվարություններ և հարմարվելով
հյուրընկալող երկրի պայմաններին, լծվում
են Հայ դատի հետապնդման գործին: Ժամանակի
ընթացքում նաև կյանքի են կոչվում հայկական
լոբբիստական կազմակերպություններ, որոնց
նպատակն էր հասնելու ԱՄՆ-ի կողմից Հայոց
ցեղասպանության պաշտոնական ճանաչմանն ու
դատապարտմանը:

Արցախյան շարժման սկզբնավորումից և
Հայաստանի անկախության հռչակումից հետո
ամերիկահայ լոբբիստները և նրանց
գործունեության շրջանակները՝ Հայոց
ցեղասպանության ճանաչման խնդրի կողքին
դնելով նաև Արցախի անկախության ճանաչման,
Հայաստանին ու Արցախին տրամադրվող
ամերիկյան օգնության ապահովման, ՀՀ-ԱՄՆ

հարաբերություններին զարգացման ու ընդլայնման և այլ հարցեր:

Ամերիկահայ լոբբիի գործունեության ուսումնասիրությունը խիստ արդիական խնդիր է, ինչն առաջին հերթին պայմանավորված է ամերիկահայ նման կազմակերպություններին կողմից որպես առաջնահերթություններ հռչակված և հայ ժողովրդի համար կենսական այն պիսի հիմնահարցերով, ինչ պիսիք են Հայոց ցեղասպանությունը և Արցախի անկախությունը և ճանաչումը, Հայաստանի միջազգային դերի ու հեղինակության բարձրացումը:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՆՊԱՏԱԿՆ ՈՒ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ:

Ատենախոսությունը նպատակն է համակողմանիորեն վերհանել ԱՄՆ-ում գործող հայ կազմակերպություններին՝ 1965-2015 թթ. ծավալած կեսդարյա գործունեությունը: Այդ նպատակին հասնելու համար մեր առջև դրել ենք հետևյալ հիմնական խնդիրները.

-Ներկայացնել Միացյալ Նահանգներում հայ կազմակերպությունների ձևավորման նախադրյալները և վաղ դրսևնորումները:

-Ուսումնասիրել ԱՄՆ-ում լոբբինգի ինստիտուտն ու նրա առանձնահատկությունները, և այդ համատեքստում ներկայացնել հայ կազմակերպությունների կազմակերպություններին բնորոշ գծերը:

-Հետազոտել ամերիկահայ լոբբիստական կազմակերպությունների գործունեության առաջնահերթությունները և լուսաբանել հայ կազմակերպությունների շահախնդրությունները պաշտոնական Վաշինգտոնի քաղաքական ու շահարկության կենտրոնում պահելու նպատակով նրանց իրականացրած աշխատանքը:

-Ուսումնասիրել Հայոց ցեղասպանության ճանաչման համար ամերիկահայ լոբբիի ծավալած պայքարը թե՛ Կոնգրեսի երկու պալատներում, և՛ թե գործադիր իշխանության շրջանակներում:

-Ուսումնասիրել արցախահայության ինքնորոշման իրավունքի և Արցախի անկախության ճանաչման ուղղության մեր տարված աշխատանքները:

-Հետազոտել Հայաստանին և Արցախին տարեկան տրամադրվող ամերիկյան օգնության ծավալների պահպանման և մեծացման

ուղղութիւնով իրականացվող և ուղղութիւնով տակաւ
աշխատանքը:

-Ներկայացնել հայկական և ուրբի ջանքերը և
հաջողութիւնները չեզոքացնելու նպատակով
թուրք-ադրբեջանական կառավարող
շրջանակների և և ուրբի դրսևորած
հակազդեցութիւնները:

-Բացահայտել ամերիկյան ներքին և արտաքին
քաղաքականութիւն վրա հայկական և ուրբի
ուսեցած ազդեցութիւնները անհրաժեշտ տարները:

-Ուսումնասիրել ամերիկահայ և ուրբի ծավալած
գործունեութիւնը ԱՄՆ-Թուրքիա և ԱՄՆ-
Ադրբեջան հարաբերութիւններ
դիտանկյունից:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ՆՈՐՈՒՅԹԸ:

Ուսումնասիրութիւն գիտական նորույթն
առաջին հերթին այն է, որ հայ պատմագրութիւն
մեջ չկա ամերիկահայ և ուրբի տակաւ
կազմակերպութիւնները ձևավորման
պատմութիւնը, տարաբնույթ
գործունեութիւնը, նրանց ձեռքբերումները
և ուսաբանող ամբողջական որևէ աշխատութիւն:
Այս առումով փորձ է արվել համակողմանիորեն
ուսումնասիրել և վերհանել ԱՄՆ-ում գործող
հայկական և ուրբի ծավալած
գործունեութիւնը, նրա կողմից որդեգրված
առաջնահերթութիւնները, պայքարի ձևերը և
իհարկէ, ամերիկյան արտաքին
քաղաքականութիւն վրա նրա ուսեցած
ազդեցութիւնը:

Բացի վերոնշյալից՝ ատենախոսութիւն մեջ
առաջին անգամ կամ նորովի քննութիւն
առնվել միշտ քննարկներ.

- Ընդհանրապէս էն ամերիկահայ վաղ
և ուրբի տակաւ կազմավորումների ձևավորման և
գործունեութիւն կարևոր դրվագները:

- Առաջին անգամ հանգամանալից
վերլուծութիւններ են ենթարկվել ամերիկահայ
և ուրբի ներկայացնող երկու հիմնական
կառույցների՝ Ամերիկայի 3այ դատի
հանձնախմբի և Ամերիկայի 3այ կական
համագումարի ձևավորման պատմութիւնը,
նրանց կողմից առաջնահերթութիւններ
հռչակված խնդիրները, ծավալած
գործունեութիւն առանձնահատկութիւնները
և ուսեցած ձեռքբերումները:

- Ամերիկահայ և ուրբի ծավալած
գործունեութիւն համատեքստում

լ ու սաբան վե՛լ ե՛ն ամերիկյան գործադիր և օրենսդիր իշխանություններին կողմից Յայոց ցեղասպանության ճանաչման ուղղությամբ վերջին ավե՛լի քան հիսուս տարիներին ընթացքում արձանագրված հաջողությունները:
- Առաջին անգամ փորձ է արվել ներկայացնել ՄԱԿ-ում Յայոց ցեղասպանության ճանաչման ուղղությամբ ամերիկահայ լոբբիստական կազմակերպությունների իրականացրած գործունեությունը և այդ հարցում ունեցած որոշ ձեռքբերումները:

- Քննության են առնվել Արցախի անկախության ճանաչման, Յայաստանին ու Արցախին տրամադրվող ամերիկյան ամենամյա օգնությունն ապահովելու ուղղությամբ նրանց կողմից տարվող աշխատանքները:

- Առաջին անգամ շրջանառության մեջ են դրվել թեմային վերաբերող արխիվային նյութեր և տարաբնույթայլ սկզբնաղբյուրներ:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԿԻՐԱՌԱԿԱՆ

ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ: Հետազոտության մեջ ներկայացվող հիմնադրույթները, եզրահանգումներն ու վերլուծությունները կարող են օգտագործվել ամերիկահայ համայնքին, Միացյալ Նահանգների լոբբիստական ստիտուտին, ամերիկահայ լոբբիստական կազմակերպությունների գործունեությանը վերաբերող հետազոտությունների և դասախոսությունների համար: Աշխատության դրույթները կարող են օգտակար լինել նաև Միացյալ Նահանգների արտաքին քաղաքականության վրա հայկական լոբբիի ունեցած ազդեցության վերաբերյալ ուսումնասիրություններ և վերլուծական նյութեր պատրաստելու առումով:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՄԵԹՈԴԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԻՄՔԸ:

Ատենախոսությունը շարադրված է թեմայի վերաբերյալ առկա արխիվային նյութերի, հայկական և օտար տպագիր սկզբնաղբյուրների, փաստաթղթերի, գիտական տարաբնույթ ուսումնասիրությունների և պարբերական մամուլից քաղած նյութերի հիման վրա՝ վերլուծական, համադրական և պատմահամեմատական մեթոդների կիրառմամբ: Պատմահամեմատական ուսումնասիրության մեթոդը հնարավորություն է տվել ներկայացնելու հայկական լոբբիստական կազմակերպությունների գործունեությունը

պատմական տարբեր 2 ը ջ ան ն եր ու մ :
Ատենախոսու թյան մեջ վերլուծական մեթոդը
լայնորեն կիրառվել է՝ ներկայացնելու համար
հայկական լոբբիստական
կազմակերպություններին միջև առկա
տարբերությունները, նրանց
առանձնահատկությունները, թուրքական և
ադրբեջանական հակազդեցությունը, ինչպես
նաև դիտարկելու հայկական լոբբիի ունեցած
հաջողությունները և ձախողումները Միացյալ
Նահանգների պետական ու քաղաքական շահերի
համատեքստում:

**ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ԵՎ
ՏԱՐԱԾՔԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԱԿԸ:**

Ատենախոսու թյան
ժամանակագրական շրջանակն ընդգրկում է 1965-
2015 թթ. ընկած ժամանակահատվածը:
ժամանակագրական նման շրջանակի
ընտրությունը միանգամայն հիմնավորված է:
ԱՄՆ-ում հայկական լոբբիի գործունեություն
վերելքի շրջանը սկսվում է Մեծ եղեռնի
հիսունամյակից կամ զարթոնքի շրջանից:
Աշխատությունն ժամանակագրական վերին
սահմանը կապված է Մեծ եղեռնի հարյուրամյա
տարելիցի հետ: Աշխատանքի տրամաբանական
ամբողջականությունն ապահովելու նպատակով,
ժամանակագրական թե՛ ներքին, թե՛ վերին,
շրջանակները առանձին դեպքերում մերկոմից
գիտակցաբար խախտվել են: Բանն այն է, որ ԱՄՆ-
ում հայկական լոբբիի վաղ դրսևորումներ
առկա էին դեռևս XX դարի երկրորդ տասնամյակից:
Ուսումնասիրվող հարցի, ինչպես նաև ԱՄՆ-ում
ձևավորված լոբբիզմի համակարգի մասին ավելի
ամբողջական պատկերացում ապահովելու
նպատակներով աշխատանքի առաջին գլխի
շարադրանքում դուրս ենք եկել նշված
ժամանակագրական շրջանակներից: Նույն
պատճառով մեր տեսադաշտից դուրս չեն մնացել
նաև վերջին երկու տարիներին առանձին
իրադարձություններ: Ատենախոսու թյան
տարածքային շրջանակը սահմանափակվում է
ԱՄՆ-ի տարածքով:

ԱՏԵՆԱՊՈՍՈՒԹՅԱՆ ՓՈՐՁԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆԸ:

Ատենախոսությունը քննարկել և
հրապարակային պաշտպանություն է
երաշխավորել երևանի պետական համալսարանի
Հայոց պատմություն ամբիոնը: Ատենախոսություն
հիմնական դրույթներն իրենց արտացոլում են

գտել հեղինակի հրատարակած վեց հոդվածներում:

ԱՏԵՆԱԽՈՒԹՅԱՆ ԱՂԲՅՈՒՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ՅԵՆՔԸ:

Ատենախոսությունը անաղբյուրազիտական հենքը բազմազան է: Այն շարադրվել է արխիվային վավերագրերի, փաստաթղթերի ժողովածուների, տպագիր այլ վավերագրերի, մամուլից և համացանցի տարբեր կայքէջերից բաղկացած բազմազան նյութերի հենքի վրա:

Մեր հետազոտության անաղբյուրազիտական առաջին շերտը կազմել են Յայաստանի ազգային արխիվում (ՐԱԱ) և ՅՅ ԳԱԱ-ին առընթեր Յայոց ցեղասպանության թանգարան-ինստիտուտի □ՅԹԻ □գիտական ֆոնդերում պահվող՝ թեմային առնչվող փաստաթղթերը:

ՅԱԱ-ից օգտագործել ենք ամերիկահայ հասարակական-քաղաքական գործիչ Ներսես Փիլիկյանի գործունեության վերաբերյալ թիվ 408 ֆոնդում պահվող փաստաթղթերի հավաքածուն¹ և թիվ 426 ֆոնդում պահվող Ամերիկահայ ազգային խորհրդի՝ իր մասնաճյուղերին հղված շրջաբերականները և հրահանգները՝ Յամաշխարհային հայկական կոնգրեսի հրավիրման մասին²: Նշված ֆոնդերում պահվող փաստաթղթերը լույս են սփռում ամերիկահայ լոբբիստական կազմակերպությունների վաղ շրջանի գործունեության վրա:

ՅԹԻ-ի գիտական ֆոնդերից թեմայի լուսաբանման համար արժեքավոր են եղել «ԱՄՆ, Յայկական հարցն ու Յայոց ցեղասպանությունը» վերտառությունը՝ 25-րդ բաժինը³ և «Միջազգային պայմանագրեր, համաձայնագրեր, բանաձևեր Յայոց ցեղասպանության ճանաչման և դատապարտման մասին» վերնագիրը կրող 41-րդ բաժինը⁴:

¹ Տե՛ս Յայաստանի ազգային արխիվ (այսուհետ՝ ՅԱԱ), \$. 408, ց . 1, գ . 120:

² Տե՛ս նույնը, \$. 426, ց . 1, գ . 5, 7, 38, 39, 41, 49, ց . 2, գ . 37:

³ Տե՛ս ՅՅ ԳԱԱ-ին առընթեր Յայոց ցեղասպանության թանգարան-ինստիտուտի (այսուհետ՝ ՅԹԻ) գիտական ֆոնդեր, բաժին 25, թղթապանակ 10, փաստաթուղթ 1, թղթապանակ 11, փաստաթուղթ 2, թղթապանակ 51, փաստաթուղթ 3, թղթապանակ 52, փաստաթուղթ 4, թղթապանակ 53, փաստաթուղթ 1, 2, 3, թղթապանակ 58, փաստաթուղթ 1, թղթապանակ 65, փաստաթուղթ 1, թղթապանակ 80, փաստաթուղթ 26:

⁴ Տե՛ս նույնը, բաժին 41, թղթապանակ 1, փաստաթուղթ 3, 4:

Ամերիկահայ լոբբիստական վազմակերպությունների գործունեության վաղ շրջանի ուսումնասիրության տեսանկյունից կարևոր են 1945 թ. Սան-Ֆրանցիսկոյում գումարված ՄԱԿ-ի առաջին վեհաժողովին Ամերիկահայ ազգային խորհրդի Ամերիկայի Յայ դատի հանձնախմբի ներկայացրած հուշագրերը⁵:

Թեմայի լուսաբանման համար սկզբնաղբյուրային արժեք ունեն ԱՄՆ-ի Յայ դատի հանձնախմբի նախաձեռնության մեքև հրատարակության մեքև լույս տեսած տպագիր վավերագրերը, կոչերն ու հայտարարությունները⁶, որտեղ ներկայացված են Ամերիկայի Յայ դատի հանձնախմբի ձևավորման, առաջադրած խնդիրների, առաջին քայլերի, ինչպես նաև ՄԱԿ-ում 1967 թ. ընթացքում ծավալած աշխատանքի պատմությունը:

Ամերիկայի Յայ կական համագումարի հիմնադրման, ծավալած գործունեության և ունեցած ձեռքբերումների լուսաբանման տեսանկյունից կարևոր են այդ կառույցի կողմից հրատարակված զեկուլյցները⁷:

Ամերիկյան իշխանության օրենսդիր մարմնի կողմից տարբեր տարիներին Յայ ոցցեղասպանության հարցի շուրջ կազմակերպված լսումների, ընդունված բանաձևերի ներկայացման տեսակետից կարևոր են Կոնգրեսի հրատարակությունները⁸:

⁵ Տե՛ս The Case of the Armenian People, Memorandum to the United Nations Conference on International Organization in San Francisco, submitted by the Armenian National Council of America, New York, 1945; A Memorandum Relating to the Armenian Question, issued by Armenian National Committee, New York, 1945.

⁶ Տե՛ս Յաղորդագրություն Յայ դատի յանձնախումբի, Նիւ Յորք, թիվ 1, օգոստոս, 1945, Յայ դատի աշխատանքներ եւ անոց արձագանքը Թուրքիոյ մէջ, Պոստըն, 1967, Յ. Յ. Ամերիկայի Կեդրոնական կոմիտեի կոչ-յայտարարությունը Յիմնադրամի հանգանակութեան առթիւ՝ ամերիկահայութեան, ա. տ., 1967, Բաղունածք Յ. Յ. Դաշնակցութեան Ամերիկայի 40-րդ պատգամավորական ժողովի արձանագրություններէն, Պրովիտեսս, ա. հ., 1933:

⁷ Տե՛ս Armenian Assembly of America, Annual Report, Washington, 1995, 1997, 2004, 2005.

⁸ Տե՛ս The History of Armenian Genocide: Hearing before the Committee on International Relations, House of Representatives, One Hundred Fourth Congress, Second Session, May 15, 1996, Washington, 1996; Affirmation of the United States Record on the Armenian Genocide Resolution, United States Congress, House of Representatives, Committee on International Relations, Washington, 2000; H. Res. 398, The United States Training on and Commemoration of the Armenian Genocide Resolution, Hearing before the Subcommittee on International Operations and Human Rights of the Committee on International Relations, House of Representatives, 106th Congress, Second Session, Washington, 2001.

Թեմայի ուսումնասիրության համար կարևոր նշանակություն ունեն ամերիկահայ հեղինակ, «Կալիֆորնիա կոլոբիեր» թերթի գլխավոր խմբագիր և հրատարակիչ Յարոն Սասունյանի կողմից կազմված փաստաթղթերի և հայտարարությունների երկու ժողովածուները, որոնցում ներկայացվում են Յայնոց գեղասպանության վերաբերյալ Միացյալ Նահանգների օրենսդիր մարմնի կողմից ընդունված որոշումներն ու բանաձևերը⁹:

Միացյալ Նահանգների կողմից Յայնոց գեղասպանության ճանաչման գործընթացի վերաբերյալ մեծածավալ տեղեկատվություն է պարունակում Յուրի Բարսեղովի կողմից կազմված փաստաթղթերի ժողովածուն: Դրանում ներկայացված են Ցեղասպանության վերաբերյալ տարբեր տարիներին Կոնգրեսի երկու պալատների ընդունած բանաձևերը, ԱՄՆ-ի նախագահների ամենամյա ուղերձները ապրիլի 24-ի առթիվ, ինչպես նաև ԱՄՆ-ի տարբեր նահանգների կողմից Յայնոց գեղասպանությունը ճանաչող որոշումներն ու հայտարարությունները¹⁰:

Յայաստանին տրամադրված ամերիկյան տնտեսական օգնության ծավալների ուսումնասիրության համար կարևոր նշանակություն են ունեցել ՅՅ-ում ԱՄՆ-ի դեսպանատան կողմից հրատարակված նյութերը¹¹:

Թեմայի ուսումնասիրման համար շատ արժեքավոր են ժամանակի հայ մամուլի նյութերը, հատկապես ՅՅԴ-ի կողմից հրատարակվող «Յայ դատ» (Լոնդոն) ամսագրից, «Ասպարեզ» (Գլենդեյլ) ու «Յայրենիք» (Բոստոն), «Ազդակ» (Պեյրոնթ) և Ռամկավար ազատական կուսակցության պաշտոնաթերթ «Չարթոնք» (Պեյրոնթ) օրաթերթի էջերից քաղված նյութերը:

Յայկական լրբբիստական կազմակերպությունների ծավալած գործունեության, Յայնոց գեղասպանության և

⁹ Տե՛ս The Armenian Genocide: Documents and Declarations 1915-1995, compiled with an introduction by Harut Sassounian, Glendale, 1995; The Armenian Genocide: The World Speaks Out (1915-2015), documents and declarations with an introduction by Harut Sassounian, Glendale, 2015.

¹⁰ Տե՛ս Геноцид армян: Ответственность Турции и обязательства мирового сообщества, документы и комментарий, ред. и сост. Ю. Г. Барсегов, т. 2, ч. 1, Москва, 2003.

¹¹ Տե՛ս Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների օգնությանը Յայաստանին, Եր., 1998, նաև՝ Միացյալ Նահանգների օգնությանը Յայաստանին. նվիրություն և համագործակցության տասնամյակ, Եր., 2002:

Արցախի անկախությունը ճանաչման, Հայաստանին ու Արցախին տրամադրվող ամերիկյան օգնությունը, ընդհանրապես, նրանց ամենօրյա գործունեությունը վերաբերյալ կարևոր աղբյուր են հանդիսանում Ամերիկայի Հայ դատի հանձնախմբի¹² և Ամերիկայի Հայկական համագումարի¹³ պաշտոնական կայքէջերը, որտեղ տեղակայվում են կառույցների ամենօրյա գործունեությունը մասին մամուլ հարորդագրությունները:

Արցախի պատմությունը, երկրում տեղի ունեցող քաղաքական, տնտեսական գործընթացների, Արցախյան հակամարտության և այդ խնդրում ԱՄՆ-ի որդեգրած դիրքորոշման վերաբերյալ կարևոր աղբյուր է հանդիսանում Ամերիկայի Հայկական համագումարի ջանքերով Վաշինգտոնում հիմնված Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունը մշտական ներկայացուցչության կամ Գրասենյակի պաշտոնական կայքէջը¹⁴:

Հայոց ցեղասպանությունը, պատմությունը, միջազգային ճանաչման գործընթացի, ԱՄՆ-ի նախագահների՝ ապրիլի 24-ին արված հայտարարությունները և, ընդհանրապես, Հայոց ցեղասպանությունը վերաբերյալ բազմազան հարցերի վերհանման առումով կարևոր աղբյուր է Ամերիկայի Հայկական համագումարի կողմից ստեղծված Հայ ազգային ինստիտուտի կայքէջը¹⁵:

Հայոց ցեղասպանությունը հիմնահարցերի, Հայրենիք-Սփյունք կապերի ուսումնասիրության համար առանձնակի արժեք է ներկայացնում ժամանակակից հայագիտական ուսումնասիրությունների և վավերագրերի 2007 թ. ինստիտուտի կայքէջը¹⁶:

Մեծապես օգտվել ենք նաև ԱՄՆ-ի Կոնգրեսի պաշտոնական կայքէջից¹⁷, որտեղ տեղակայված են Հայոց ցեղասպանությունը վերաբերյալ թե՛ ներկայացուցչության պալատում, և թե՛

¹² Տե՛ս <https://anca.org/>

¹³ Տե՛ս <http://www.aaainc.org/>

¹⁴ Տե՛ս <http://www.nkrusa.org/>

¹⁵ Տե՛ս <http://www.amenian-genocide.org/>

¹⁶ Տե՛ս <http://zoryaninstitute.org/>

¹⁷ Տե՛ս <https://www.congress.gov/>

Սե ն ա տ ու մ ն եր կ այ ա գ վ ա ծ կ ամ ը ն դ ու ն վ ա ծ ք ա ն ա ձ և եր ը :

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆԸ:

ԱՄՆ-ու մ գ ո Ր Ց ո Ղ հ այ կ ա կ ա ն լ ո բ բ ի ս տ ա կ ա ն կ ա գ մ ա կ եր պ ու թ յ ու ն ն եր ի՝ 1965-2015 թ թ . ծ ա վ ա լ ա ծ գ ո Ր Ց ու ն ե ու թ յ ա ն ու ս ու մ ն ա ս իր ու թ յ ու ն ը լ ի հ ա թ ծ ե ք և ամ բ ո ղ ջ ա կ ա ն չ ի կ ա թ ո ղ լ ի ն ե լ ա ճ ա ն ց ԱՄՆ-ի հ այ հ ամ ա յ ն ք ի կ ա գ մ ա վ ո Ր մ ա ն պ ա տ ճ ա մ ն եր ի , նր ա ձ և ա վ ո Ր մ ա ն ու գ ա թ գ ա ց մ ա ն գ ո Ր Ց ը ն թ ա ց ն եր ի և ամ եր ի կ ա հ այ լ ո բ բ ի ի վ ա ղ դ Ր ս ն ո Ր ու մ ն եր ի վ եր ա բ եր յ ա լ գ ի տ ե լ ի ք ն եր ի ո Ր ո շ ա կ ի պ ա շ ա Ր ն եր ի ա մ կ այ ու թ յ ա ն : Թ ե՛ հ այ , և թ ե՛ ո տ ա թ պ ա տ մ ա գ Ր ու թ յ ա ն մ ե ջ ա մ կ ա ե ն ամ եր ի կ ա հ այ հ ամ ա յ ն ք ի պ ա տ մ ու թ յ ա ն ը , հ ամ ա յ ն ք ու մ գ ո Ր Ց ո Ղ հ ա ս ա Ր ա կ ա կ ա ն , կ Ր թ ա կ ա ն , ե կ ե ղ ե ց ա կ ա ն ու մ շ ա կ ու թ ա յ ի ն կ ա ճ ու յ ց ն եր ի ն Վ ի Ր վ ա ծ ք ա գ մ ա թ ի վ ա շ խ ա տ ու թ յ ու ն ն եր , ո Ր ո ն ց ի ց կ ա թ ո ղ ե ն ք ա մ ա ն ձ ն ա ց ն ե լ Ա շ ո տ Ա բ Ր ա հ ամ յ ա ն ի¹⁸, ք ն ա Ր ի կ Ա վ ա գ յ ա ն ի¹⁹, Ա ն դ Ր ա ն ի կ Ա ն դ Ր ե ա ս յ ա ն ի²⁰, Ս եր գ ե յ Գ ա ս պ ա Ր յ ա ն ի²¹, Ռ ի չ ա Ր դ Յ ո վ հ ա ն ն ի ս յ ա ն ի²², Ռ ո բ եր տ Մ ի Ր ա ք ի²³, Վ ա Ր դ ա ն Մ ա լ ք ո մ ի²⁴, Վ լ ա դ ի մ ի Ր Վ եր թ ս մ ա ն ի²⁵, Ար ա Ա վ ա կ յ ա ն ի²⁶, Ս ա Ր գ ի ս Ա տ ա մ յ ա ն ի²⁷, Դ ե յ վ ի դ Վ ա լ դ ս թ Ր ե յ չ եր ի²⁸ ա շ խ ա տ ու թ յ ու ն ն եր ը :

Վ եր ո ն շ յ ա լ ա շ խ ա տ ու թ յ ու ն ն եր ու մ լ ո բ բ ի ն գ ի թ ե մ ա ն և ը ն դ հ ա ն Ր ա պ ե ս ամ եր ի կ ա հ այ լ ո բ բ ի ս տ ա կ ա ն կ ա գ մ ա կ եր պ ու թ յ ու ն ն եր ը ն եր կ այ ա գ վ ա ծ ե ն լ ո կ այ ն ք ա ն ո վ , ո Ր ք ա ն ո վ ա ն դ Ր ա դ ա Ր ձ է կ ա տ ա Ր վ ա ծ ԱՄՆ-ի հ այ հ ամ ա յ ն ք ի ք ա ղ ա ք ա կ ա ն ու հ ա ս ա Ր ա կ ա կ ա ն կ ա ճ ու յ ց ն եր ի հ ամ ա խ մ ք մ ա ն

¹⁸ Տե՛ս Աբրահամյան Ա., Յամառոտ ուրվագիծ հայ գաղթավայրերի պատմության, հատ.Բ, Եր., 1967:
¹⁹ Տե՛ս Ավագյան Զ., Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների հայ գաղղութի պատմության ու ն ը Սկզբնավորումից մինչև 1924թ.□, Եր., 2000:
²⁰ Տե՛ս Անդրեասեան Ա., Սփիւռքը եւ հայրենիքը, Պէյրոս, 1962:
²¹ Տե՛ս Գասպարյան Ս., Սփյուռքահայ գաղթօջախներն այսօր, Եր., 1962:
²² Տե՛ս Hovhannisyán R., Armenian people from ancient to modern times, vol. 2, New York, 2004.
²³ Տե՛ս Mirak R., Torn between two lands: Armenians in America 1890 to World War I, Cambridge, 1987.
²⁴ Տե՛ս Malcom V., The Armenians in America, Boston, 1919.
²⁵ Տե՛ս Wertsman VI., The Armenians in America 1618-1976, New York, 1978.
²⁶ Տե՛ս Avakian A., The Armenians in America, Minneapolis, 1977.
²⁷ Տե՛ս Atamian S., The Armenian Community. The historical development of a social and ideological conflict, New York, 1955.
²⁸ Տե՛ս Waldstreicher D., The Armenian Americans, New York, Philadelphia, 1989.

առաջին փորձերին և հայկական առաջին
լոբբիստական կազմակերպություններին ու
նրանց ծավալած գործունեությունը:

ԱՄՆ-ում
լոբբինգի
ինստիտուտի
առանձնահատկություններին,
տեսակներին,
հատկապես էթնիկ
լոբբինգի և ամերիկյան
արտաքին քաղաքականության
վրա վերջինիս
ունեցած ազդեցության
վերաբերյալ
հրապարակի
վրա
առկա
ունումնասիրությունները,
որպես կանոն,
հրատարակվել են օտար
հեղինակների կողմից:
Դա միանգամայն բացատրելի է,
քանի որ
լոբբինգի թեման, չնչին
բացառություններով,
նոր է հայ պատմագրության
համար: ԱՄՆ-ում
լոբբինգի
ինստիտուտի և
լոբբիստական
խմբերի՝
երկրի
ներքին ու
արտաքին
քաղաքական գործընթացներում
ունեցած
ազդեցությունը
լուսաբանելու
տեսանկյունից կարևոր են
Թոմաս Ամբրոսիոյի²⁹,
Քեթլին Նյուլանդի³⁰,
Միշել Դեկկերի³¹,
Քեյթ Վիլկինսոնի³²
աշխատությունները,
ինչպես նաև
Կարեն Վերանյանի³³
և Ռոբերտ Ղևոնդյանի³⁴
հոդվածները:

Միացյալ Նահանգներում
հաստատված հայ
քաղաքական կուսակցություններին
համախմբման վաղ
փորձերի
լուսաբանման և
առաջին հայ
լոբբիստական
կազմակերպություններին
գործունեության
ունումնասիրության
տեսանկյունից
շատ
արժեքավոր է
Մանուկ Ծիզմեճյանի
աշխատությունը³⁵:

²⁹ Տե՛ս Ambrosio Th., *Ethnic identity groups and US Foreign policy*, London, 2002, նույնի՝
Irelandism: Ethnic Conflict and International Politics, Westport, 2001.

³⁰ Տե՛ս Newland K., *Voice after exit: Diaspora advocacy*, Washington, 2010.

³¹ Տե՛ս Dekker M., *Ethnic lobbying and Diaspora politics in the U.S. (the case of the pro-Palestinian movement)*, Netherlands, 2010.

³² Տե՛ս Wilkinson K., *One nation... indivisible? Ethnic interest groups and U.S. foreign policy*, Alabama, 1999.

³³ Տե՛ս Վերանյան Կ., *Լոբբինգի ինստիտուտը Միացյալ Նահանգներում. Լոբբինգային գործունեության իրավաքաղաքական հիմքերը*, // «21-րդ դար», Եր., 2010, թիվ 1, էջ 25-44:

³⁴ Տե՛ս Ղևոնդյան Ռ., *Էթնիկ լոբբինգը ԱՄՆ-ում. Էթնիկ խմբերի շահերը ԱՄՆ քաղաքական օրակարգի ձևավորման առանցքում*, // «21-րդ դար», Եր., 2016, թիվ 1, էջ 69-79:

³⁵ Տե՛ս Ծիզմեճեան Մ., *Պատմություն ամերիկահայ քաղաքական կուսակցությանը: 1890-1925, Ֆրեզնո, 1930:*

Ամերիկահայ լոբբիի վաղ դրսևորումներին նվիրված աշխատություններին կարելի է առանձնացնել Վարդգես Եղիայանի՝ Հայաստանի անկախություն ամերիկյան կոմիտեին և նրա հիմնադիր Վահան Քարտաշյանին նվիրված աշխատությունը³⁶: Ի դեպ, հետագայում այդ կամույցի իրավահաջորդը դարձավ ՀՅԴ-ի կոդից ստեղծված Ամերիկայի Հայ դատի հանձնախումբը:

Ամերիկահայ լոբբիի, մասնավորապես Հայաստանի անկախություն ամերիկյան կոմիտեի և Ամերիկայի Հայ դատի հանձնախմբի հիմնադրման ու գործունեություն վերաբերյալ արժեքավոր տեղեկատվություն է պարունակում Գրեգորի Աֆթանդիլյանի հեղինակած հետազոտությունը³⁷:

Ամերիկահայ առաջին լոբբիստական կազմակերպություններին գործունեություն և Հայկական հարցի լուծման համար իրականացվող աշխատանքների լուսաբանման տեսանկյունից արժեքավոր է Անդրանիկ Անդրեասյանի աշխատությունը³⁸:

Մեծ եղեռնի 50-ամյա տարելիցին հաջորդած տարիներին Հայ դատի առջև ծառայած նոր խնդիրներին և դրանց լուծմանը հասնելու նպատակով կատարվելիք մարտավարական բնույթի սրբագրումների վերաբերյալ ուղղադրով դիտարկումներ կան իբրևանահայ հեղինակ Գերսամ Ահարոնյանի աշխատություններում³⁹ և նրա կազմած՝ Մեծ եղեռնին նվիրված «Հուշամատյան»-ում⁴⁰:

Սփյուռքում տպագրված և հիմնախնդրին առնչվող աշխատություններին հետաքրքրություն է ներկայացնում նաև ամերիկահայ լրագրող և հասարակական գործիչ Հրանտ Սիմոնյանի աշխատությունը: Նրանում մասնավորապես ներկայացվում է Հայոց ցեղասպանության ճանաչման համար 1965

³⁶ Տե՛ս Yeghiayan V., Vahan Cardashian: Advocate Extraordinary for the Armenian Cause, Glendale, 2008.

³⁷ Տե՛ս Aftandilian G., Armenia, Vision of a Republic: The independence lobby in America (1918-1927), Boston, 1981.

³⁸ Տե՛ս Անդրեասեան Ա., Հայկական դատին նոր հանգրուանը, Պէյրոս, 1967:

³⁹ Տե՛ս Ահարոնեան Գ., Խոհեր յիսնամեակի աւարտին, Պէյրոս, 1966, նույնի՝ Մեծ երազի ճամբուն վրայ, Լոս Անճելըս, 1986:

⁴⁰ Տե՛ս Հուշամատեան Մեծ եղեռնի 1915-1965, պատր.՝ Գ. Ահարոնեան, Պէյրոս, 1965:

թվականից նոր թափով ծավալված պայքարի մարտավարությունը, ինչպես նաև Ամերիկայի Հայկական համագումարի հիմնադրման և գործունեությունը վաղ շրջանի պատմությունը⁴¹:

Հայոց ցեղասպանություն ճանաչման հարցում ամերիկյան քաղաքականությունը, առանձին քաղաքական գործիչների կողմից ԱՄՆ-ի Սենատում և Ներկայացուցիչների պալատում արված հայտարարությունները, ինչպես նաև ՄԱԿ-ում Հայոց ցեղասպանություն ճանաչման ուղղությամբ ծավալված աշխատանքները ներկայացված են Հակոբ Թարկմանյանի խմբագրությամբ լույս տեսած աշխատություններ⁴²:

Հայկական լոբբիստական կազմակերպությունների, մասնավորապես Ամերիկայի Հայ դատի հանձնախմբի և Ամերիկայի Հայկական համագումարի ձևավորման պատմությունը, նրանց կողմից առաջադրված խնդիրները, այլ էթնիկ լոբբիների հետ ունեցած համագործակցությունը, ձեռքբերումները, պայքարի ձևերը, ամերիկյան արտաքին քաղաքականության վրա ունեցած ազդեցությունը վերհանելու տեսանկյունից արժեքավոր են Հիթեր Գրեգգի հեղինակած հետազոտությունը⁴³ և Կլոդ Մոնիկեի ու Վիլյամ Ռաչիմորայի խմբագրությամբ լույս տեսած ուսումնասիրությունը⁴⁴:

Արժեքավոր է նաև Դեյվիդ Քինգի և Մայլս Փոմփերի հեղինակած ընդարձակ հոդվածը⁴⁵, որտեղ ներկայացված են ամերիկահայ լոբբիի ծագումը, վերջինիս հաջող գործունեության ակնառու օրինակ հանդիսացող՝ ԱՄՆ-ի Կոնգրեսի կողմից թիվ 907 քանադաքսի ընդունման և պահպանման համար տարված լոբբիստական

⁴¹ Տե՛ս Սիմոնեան Հ., Հայ դատի գինուկորներ՝ Լա՛ւ մտիկ ըրէք, Լոս Անճելըս, 1983:

⁴² Տե՛ս The truth about the massacres and deportations of the Armenian population of the Ottoman Empire (1915-1922), edited by Tarkmanian H., Beirut, 1975.

⁴³ Տե՛ս Gregg H. S., Divided they conquer: The success of Armenian ethnic lobbies in the United States, Boston, 2002.

⁴⁴ Տե՛ս The Armenian job: The role of the Armenian lobby in the pattern of enmity in South Caucasus, European Strategic Intelligence and Security Center, edited by Claude Moniquet and William Racimora, Brussels, 2013.

⁴⁵ Տե՛ս King D., Pomper M., The US Congress and the contingent influence of Diaspora Lobbies: Lessons from US policy toward Armenia and Azerbaijan, // «Journal of Armenian Studies», № 8, vol. 1, Cambridge, 2004, p. 1-26.

աշխատանքը, ինչպես նաև Հայաստանի և Ադրբեյջանի նկատմամբ ԱՄՆ-ի որդեգրած քաղաքականությունը:

Հայկական Լոբբիստական կազմակերպություններին ձևավորման, պայքարի որդեգրած մեթոդներին, ԱՄՆ-ի արտաքին քաղաքականության վրա ունեցած ազդեցություն, ինչպես նաև Հայաստանի և իր հարևան երկրներին նկատմամբ Միացյալ Նահանգների դիրքորոշման բացահայտման տեսանկյունից շատ արժեքավոր է ժուլիեն Չարիֆյանի հեղինակած հոդվածը⁴⁶:

Հայկական հարցին Հայոց ցեղասպանությունն նկատմամբ ամերիկյան քաղաքականության ուսումնասիրությունն տեսանկյունից կարևոր հարցադրումներ է պարունակում Սիմոն Փայասլյանի աշխատությունը⁴⁷:

Ուսումնասիրվող հիմնախնդրի տարբեր ծալքերը բացահայտելու, Հայոց ցեղասպանության և Արցախյան հիմնախնդրի վերաբերյալ ամերիկյան քաղաքականության նրբերանգները վերհանելու, ամերիկահայ Լոբբիստական կազմակերպություններին վերաբերյալ ուղղադրավ վերլուծություններ ու եզրահանգումներ կատարելու տեսանկյունից արժեքավոր են սկոուռքահայ հեղինակ Չավեն Մսրըլյանի աշխատությունները⁴⁸:

ԱՄՆ-ում Լոբբիստի ինստիտուտի ձևավորման ու հետագա զարգացման, ամերիկահայ Լոբբիստական կազմակերպություններին գործունեություն և Միացյալ Նահանգներին

⁴⁶ S Ե Դ Zarifian J., The Armenian-American Lobby and Its Impact on U. S. Foreign Policy, //«Society» journal, vol. 51, № 5, New York, 2014, p. 503-512.

⁴⁷ S Ե Դ Payaslian S., United States policy toward the Armenian Question and the Armenian Genocide, New York, 2005.

⁴⁸ S Ե Դ Մսրըլյան Չ., Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներում արտաքին քաղաքականությանը եւ Հայկական հարցը (1900-2009), Պէյրոս, 2010, նոյն ի՛նչ Հայկական հարցի մասին, Պէյրոս, 1978, նոյն ի՛նչ Հայկական հարցի հոլոկոսթը 1939-2010 թթ., Պէյրոս, 2012, նոյն ի՛նչ ՄԱԿ-ի 30-րդ պարբերութեան ծննդոցը, //«Հայկազեան հայագիտական հանդես», հատ. ԺԱ, Պէյրոս, 1991, նոյն ի՛նչ Համաշխարհային երկրորդ պատերազմին վախճանը եւ հայերը, //«Հայկազեան հայագիտական հանդես», հատ. ԺԳ, Պէյրոս, 1993, նոյն ի՛նչ Հայկական հարցի եւ Արցախեան հիմնախնդրի հոլոկոսթը Հայոց ցեղասպանութեան հարիւրամեակին, //«Հայկազեան հայագիտական հանդես», հատ. Լ 2, Պէյրոս, 2016:

արտաքին քաղաքականության վրա նրանց ունեցած ազդեցությունը վերաբերյալ կարևոր տեղեկատվություն է պարունակում Կարեն Վերանյանի, Յայկարամ Նահապետյանի, Արիստակես Սիմավորյանի և Տիգրան Ղանալանյանի հեղինակած աշխատությունը⁴⁹:

ԱՄՆ-ի կողմից Յայնոց գեղասպանության ճանաչման գործընթացի լուսաբանման առումով արժեքավոր է Լավրենտի Բարսեղյանի աշխատությունը⁵⁰:

Միացյալ Նահանգների կողմից Յայնոց գեղասպանության ճանաչման ուղղությամբ հայկական լոբբիստական կազմակերպությունների կողմից տարվող աշխատանքի և խնդիրը ամերիկա-թուրքական հարաբերություններին տիրույթում դիտարկելու տեսանկյունից արժեքավոր է Բենիամին Պողոսյանի հեղինակած աշխատությունը⁵¹:

Արցախյան հիմնահարցում ԱՄՆ-ի որդեգրած դիրքորոշումը բացահայտելու առումով կարևորվում են ամերիկահայ հեղինակ Արմեն Բաղդոյանի աշխատությունը⁵², ինչպես նաև հիմնախնդրի վերաբերյալ Ամերիկայի Յայնոց համագումարի հրատարակած ուսումնասիրությունը⁵³:

1991-2000 թթ. հայ-ամերիկյան քաղաքական, տնտեսական, գիտակրթական ու մշակութային հարաբերություններին վերլուծության, ինչպես նաև Արցախյան հիմնախնդրի նկատմամբ ԱՄՆ-ի որդեգրած դիրքորոշման ու այդ երկրում Յայնոց գեղասպանության ճանաչման գործընթացի վերաբերյալ կարելի է

⁴⁹ Տե՛ս Վերանյան Կ., Նահապետյան Յ., Սիմավորյան Ա., Ղանալանյան Տ., Յայնոց համայնքն ԱՄՆ-ում, Եր., 2010:

⁵⁰ Տե՛ս Բարսեղյան Լ., Ամերիկայի Միացյալ Նահանգները, Յայնոց գեղասպանության դատապարտումը և թուրքական հակազդեցությունը, Եր., 2001:

⁵¹ Տե՛ս Պողոսյան Բ., Թուրք-ամերիկյան հարաբերությունները և ԱՄՆ կողմից Յայնոց գեղասպանության ճանաչման խնդիրը 1991-2007 թթ., Եր., 2011:

⁵² Տե՛ս Baghdoyan A., Armenia and Nagorno Karabakh, Problems of Security and Development, Belmont, MA, 1998.

⁵³ Տե՛ս Nagorno Karabakh, A White Paper, Yerevan, 1997.

առանձնացնել Սևակ Մելիքյանի
աշխատությունը⁵⁴:

Թեմայի ուսուցման աստիճանը
լուսաբանելիս՝ հարկ ենք համարում
առանձնացնել Արարատ Միրզոյանի՝ «Յայնց
ցեղասպանության պաշտոնական ճանաչման և
դատապարտման գործընթացը Ամերիկայի
Միացյալ Նահանգներում (1915-2004 թթ.)»⁵⁵ և Արեգ
Գալստյանի՝ «Յայկական Լոբբին ԱՄՆ-ում.
ձևավորումը և գործունեության հիմնական
ուղղությունները 1915-2014 թթ.»⁵⁶ թեկնածուական
ատենախոսությունները: Դրանցից առաջինը
նվիրված է ԱՄՆ-ի նահանգային և դաշնային
իշխանությունների կողմից Յայնց
ցեղասպանության ճանաչման գործընթացին և
լոկալ ներկայացնում է Կոնգրեսի երկու
պալատների ու ամերիկյան նահանգների կողմից
ընդունված և Յայնց ցեղասպանությունը
դատապարտող բանաձևերը: Ամերիկահայ Լոբբիի՝
այդ ուղղությամբ ծավալած
գործունեությունը ատենախոսությունում չի
ներկայացվում:

Ինչ վերաբերում է Արեգ Գալստյանի
ատենախոսությանը, ապա հարկ է նշել, որ այն
շարադրված է ժամանակագրական և
բովանդակային լուրջ շեղումներով: Թեև
ատենախոսության ժամանակագրական ներքին
շրջանակը սահմանափակված է 1915 թվականով,
այնուհանդերձ, հեղինակը աշխատանքի մի
զլուխ է հատկացրել ԱՄՆ-ում հայ համայնքի
ձևավորմանը և զարգացմանը: Աշխատանքում
ընդգրկուն ներկայացված է Լոբբինգի
ինստիտուտը ԱՄՆ-ում, դրա
առանձնահատկությունները և էթնիկ Լոբբինգը:
Ատենախոսության մեջ մանրամասնորեն
ներկայացված է նաև Յայկական հարցի ծագումը
և զարգացումը XIX դարի վերջից՝ սկսած Սան
Ստեֆանոյի պայմանագրից և Բեռլինի

⁵⁴ Տե՛ս Մելիքյան Ս., Յայնց աստիճանի Յանրապետությունը և
Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ
հարաբերությունները 1991-2000 թթ., Եր., 2010:

⁵⁵ Տե՛ս Միրզոյան Ա., Յայնց ցեղասպանության
պաշտոնական ճանաչման և դատապարտման գործընթացը
Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում (1915-2004 թթ.), Եր., 2005:

⁵⁶ Տե՛ս Галстян А., Армянское лобби в США: формирование и основные направления деятельности (1915-2014 гг.), Томск, 2015.

վեհաժողովից, ինչը, կարծում ենք, նրա անմիջական խնդիրը չի եղել:

Դրան հակառակ, թեև ատենախոսության ժամանակագրական շրջանակը սկսվում է 1915 թվականից, աշխատանքում որևէ անդրադարձ չի կատարվել հայկական առաջին լոբբիստական կազմակերպություններին, որոնք հիմնադրվել և գործունեություն են ծավալել XX դարի արդեն երկրորդ տասնամյակից: Աշխատանքում նաև չի ներկայացվել Հայոց ցեղասպանության հարցը բարձրացնելու համար ամերիկահայ լոբբիի գործունեությունը ՄԱԿ-ում: Ատենախոսը չի անդրադարձել նաև Հայաստանին տրամադրվող ամերիկյան օգնության համար տարվող լոբբիստական աշխատանքներին և այլն:

Հաշվի առնելով վերոնշյալը՝ կարծում ենք, որ մեր կողմից ատենախոսության նման թեմայի ընտրությունը անհրաժեշտ և արդիական է: Մեր ուսումնասիրության մեջ փորձել ենք րացնել այն բացը, որն առկա է հայ պատմագիտության մեջ ամերիկահայ լոբբիստական կազմակերպությունների ձևավորման գործընթացները, նրանց բնորոշ առանձնահատկությունները, Հայոց ցեղասպանության ու Արցախի անկախության ճանաչման, թուրք-ադրբեջանական լոբբիի հակահայկական գործունեությանը հակադրելու և հայկական շահերը պաշտպանելու ուղղությամբ նրանց ծավալած բազմաբնույթ գործունեությունը լուսաբանելու հարցերում:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ ՈՒ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ: Ատենախոսությունը

բաղկացած է ներածությունից, երեք գլուխներից, եզրակացությունից ու օգտագործված սկզբնաղբյուրների և գրականության ցանկից: Ընդհանուր ծավալը կազմում է համակարգչային 195 էջ:

Ներածությունում հիմնավորված է ատենախոսության թեմայի արդիականությունը, ներկայացված են հետազոտության նպատակն ու խնդիրները, գիտական նորույթը, մեթոդաբանությունը, ժամանակագրական ու տարածքային շրջանակները, աղբյուրագիտական հենքը և հիմնախնդրի ուսումնասիրվածությունն աստիճանը:

Առաջին գլուխը՝ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼՈՐԲԻԻ
ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ, բաղկացած է երկու
ենթագլուխերից:

Առաջին ենթագլխում՝ «ԼՈՐԲԻՆԳԻ
ԻՆՍՏԻՏՈՒՄՈՒՄՆԵՐ ԱՄՆ-ՈՒՄ», տրված են «լոբբինգ»
հասկացությունը բացատրողը, ԱՄՆ-ում այդ
ինստիտուտի ձևավորումը, տեսակները,
զարգացումն ու առանձնահատկությունները,
տարբեր տարիներին երկրում ընդունված և
լոբբիստական գործունեությունը
կարգավորող օրենքները: Երկայացված է
Էթնիկ լոբբինգը, որն առավել լայն տարածում
ունի ԱՄՆ-ում, քան լոբբինգի մյուս տեսակները:
Մատնանշվել են Էթնիկ լոբբինգի կիրառման
հիմնական ուղղությունները՝ փորձ անելով
վերհանել ամերիկյան ներքին և արտաքին
քաղաքականության վրա նրա ունեցած
ազդեցությունը մասշտաբները: Հայկական լոբբին
ևս իր տեսակով հանդիսանում է Էթնիկ
լոբբինգի դրսևորում:

Երկրորդ ենթագլխում՝ «ԼՈՐԲԻՆԳԻ
ԴՐՍԱՆՈՐՄԱՆ ՎԱՊ ԾՆԵՐՁ ԳՄԵՐԻԿԱՅԻՆ
ՄԵՋ», ներկայացված են XX դարի սկզբի ամերիկյան
արտաքին քաղաքականության նրբերանգները և
հատկապես Հայկական հարցի նկատմամբ
ամերիկյան պետական և քաղաքական շրջանների
ունեցած դիրքորոշումը: Դրանցից կարող ենք
առանձնացնել ԱՄՆ-ի նախագահ Վուդրո Վիլսոնի
հայտնի «14 կետեր»-ից 12-րդը, որը վերաբերում էր
Օսմանյան կայսրության տիրապետության տակ
տառապող ժողովուրդներին, Հայաստանի
մանդատը ստանձնելու կապակցության մեջ
իրականացված քայլերը, դեռևս 1920 թ. մայիսի 11-
ին թիվ 359 բանաձևի ընդունումը ամերիկյան
Սենատի կողմից հայերի կոտորածների
վերաբերյալ, Վուդրո Վիլսոնի իրավարար
վճիռը և այլն: ԱՄՆ-ում հայկական առաջին
լոբբիստական կազմակերպություններին
ձևավորմանը և նրանց գործունեության
ծավալմանը նախորդել է այդ երկրում հայ
համայնքի կազմավորման, վերջինիս շարքերի
ստվարացման, հայության շահերի
պաշտպանությանը հետամուտ ազգային
տարաբնույթ կառույցների ձևավորման տնական
ժամանակահատված: Այդ պատճառով ենթագլխում
ներկայացված են դեպի ԱՄՆ հայություն
ներգաղթի պատճառները, փուլերը,
համայնքային և հայ քաղաքական

կուլսակցությունների տեղի կառույցների համախմբման առաջին փորձերը: Նաև տրված է ամերիկահայ առաջին լոբբիստական կազմակերպությունների՝ Ամերիկայի Յայ ազգային միության, Յայաստանի անկախության ամերիկյան կոմիտեի, վերջինիս իրավահաջորդ Ամերիկայի Յայ դատի հանձնախմբի, Ամերիկահայ ազգային խորհրդի և այլ կառույցների ձևավորման գործընթացը, Յայ կական հարցի և հայ կական շահախնդրություններին լուծման ուղղությամբ ծավալած գործունեությունը: Ենթազլխում կարևոր տեղ է տրվել 1945թ. ապրիլի 25-ից հունիսի 26-ը Սան Ֆրանցիսկոյում կայացած Միավորված ազգերի կազմակերպության առաջին վեհաժողովին, Ամերիկահայ ազգային խորհրդի և Ամերիկայի Յայ դատի հանձնախմբի կողմից վերջինիս ներկայացված հունշարքերի լուսաբանմանը, ինչպես նաև Ամերիկահայ ազգային խորհրդի նախաձեռնությամբ 1947 թ. ապրիլի 30-ից մայիսի 4-ը Նյու Յորքում գումարված Յամաշխարհային հայկական կոնգրեսին, նրա կողմից քննարկված հարցերին և ունեցած նշանակությունը:

Երկրորդ գլուխը՝ ԱՄԵՐԻԿԱՅ ԱՅ ԼՈՒՐԲԻՍՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՊԱՅՔԱՐԸ ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՃԱՆԱԶՄԱՆ ՀԱՄԱՐ (1965-1991 ԹԹ.), ներկայացնում է Մեծ եղեռնի 50-ամյա տարելիցից մինչև ՀՀ անկախության հռչակումն ընկած ժամանակահատվածում ամերիկահայ լոբբիստական կազմակերպություններին գործունեությունը՝ ԱՄՆ-ի և ՄԱԿ-ի կողմից Յայոց ցեղասպանության ճանաչման համար: Այն բաղկացած է երկու ենթազլուխերից:

Առաջին ենթազլխում՝ «Յայ կական լոբբիի պայքարը ԱՄՆ-ի կողմից Յայոց ցեղասպանությունը ճանաչման համար»,

ներկայացված են ամերիկահայ երկու խոշոր լոբբիստական կազմակերպությունների՝ Ամերիկայի Յայ դատի հանձնախմբի և Ամերիկայի Յայ կական համագումարի ձևավորումը, վերջիններիս որդեգրած նպատակները, գործունեության առանձնահատկությունները և նրանց կողմից առաջնահերթություն հռչակված՝ ԱՄՆ-ի կողմից Յայոց ցեղասպանության ճանաչման ուղղությամբ ծավալած աշխատանքները: Դրանք

նոր թափ են ստանում հատկապես ՄԵԾ եղեռնի 50-ամյա տարելիցից սկսած: Այս համատեքստում ամերիկահայ կազմակերպությունները գործունեություն ակնառու հաջողությունները են ԱՄՆ-ի Կոնգրեսի Ներկայացուցիչների պալատի կողմից թիվ 148 (1975 թ.) և թիվ 247 (1984 թ.) բանաձևերի ընդունումը, որոնցով ապրիլի 24-ը սահմանվում էր որպես «Մարդու կողմից մարդու նկատմամբ անմարդկային վերաբերմունքի հիշատակման ազգային օր»: Ենթագլխում ներկայացվել է նաև ամերիկյան նահանգների կողմից Յայնոց ցեղասպանության ճանաչման գործընթացը, ինչն ամերիկահայ կազմակերպությունները նահանգային կառույցների և գրասենյակների իրականացրած աշխատանքների արդյունք էր: Դրա շնորհիվ արդեն 1991 թ. դրույթով Յայնոց ցեղասպանությունը ճանաչած ամերիկյան նահանգների թիվը հասնում է շուրջ երկու տասնյակի:

Երկրորդ ենթագլխում՝ «Յայնոց ցեղասպանության ճանաչման համար տարվող պայմարը Միավորված ազգերի կազմակերպությունում», ներկայացված են ՄԱԿ-

ում Յայնոց ցեղասպանության ճանաչման համար ամերիկահայ կազմակերպությունները իրականացրած աշխատանքները: Դեռևս 1965 թ. Յայնոց ցեղասպանության 50-ամյա տարելիցին, Ամերիկայի Յայնոցի հանձնախումբը ձևավորում է «Նյու Յորքի հիսունամյակի հանձնախումբ», որը իբրև վշտի և բողոքի արտահայտություն, ցույց է կազմակերպում ՄԱԿ-ի գլխավոր գրասենյակի առջև: Միաժամանակ, ամերիկահայ կազմակերպությունները տարիներ շարունակ դիմումներ, հուշագրեր և կոչ-հայտարարություններ են ներկայացնում ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների և այլ հանձնաժողովներին: ՄԱԿ-ի կառույցներում Յայնոց ցեղասպանությունը ճանաչել տալու ուղղությունով ամերիկահայ կոբբի ձեռքբերած հաջողությունն ակնառու օրինակ է 1985 թ. օգոստոսի 5-30-ը ժնկում կայացած ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների հանձնաժողովի Փոքրամասնությունները պաշտպանության և խտրականության կանխարգելման

Ենթահանձնաժողովի 38-րդ նստաշրջանի կողմից
Բենջամին Վիթաքերի պատրաստած տեղեկագրի
ընդունումը: Դրանում արձանագրվում է Հայոց
ցեղասպանության փաստը և XX դարի սկզբին հայ
ժողովրդի նկատմամբ Օսմանյան
կայսրության նկատմամբ իրականացված
կոտորածները համարվում են ցեղասպանության
օրինակ:

**Երրորդ գլուխը՝ ԱՄԵՐԻԿԱՅ ԱՅ
ԼՈՐԲԻՍՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹՅԱՆ
ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՈՒՄԻՑ ՀԵՏՈ (1991-2015 թթ.),** կազմված է
երկու ենթագլուխերից:

**Առաջին ենթագլուխը՝ «Արցախյան
հիմնախնդրի կարգավորումը և Հայաստանին
տրամադրվող աջակցությանը ամերիկահայ
լոբբիստական կազմակերպության ներքին
գործունեության առնչքում»,** ներկայացված է
Արցախյան հիմնախնդրի կարգավորման, Արցախի
անկախության ճանաչման և Հայաստանին ու
Արցախին տրամադրվող ամերիկյան օգնության
ապահովման ուղղությամբ ամերիկահայ
լոբբիստական կազմակերպության ներքին
ծավալած գործունեությունը: Փաստորեն,
Հայաստանի անկախության հռչակումից հետո
ամերիկահայ լոբբիստական ընդլայնում է իր
գործունեության շրջանակները՝ Հայոց
ցեղասպանության ճանաչման խնդրի կողքին
դնելով այլ խնդիրներ ևս: Ամերիկահայ լոբբիստի
ձեռքբերումներից կարելի է առանձնացնել 1992
թ. «Ազատության աջակցության օրենք»-ի թիվ 907
բանաձևի ընդունումը, որը անկախության
առաջին տասնամյակի ընթացքում (1992-2002 թթ.)
Ադրբեյջանին զրկեց ԱՄՆ-ի կողմից տրամադրվող
օգնության նից, այն դեպքում, երբ այդ
տարիներին «Ազատության աջակցության ակտ»-ով
Հայաստանին տրամադրվող օժանդակությանը
կազմեց շուրջ 773 մլն ամերիկյան դոլար:

Ենթագլուխում քննության են առնվել նաև
ամերիկյան ութ նահանգների կողմից Արցախի
անկախության ճանաչման ուղղությամբ
ամերիկահայ լոբբիստական
կազմակերպության նահանգային
կառույցների գործադրած ջանքերը, ինչպես
նաև ամեն տարի Հայաստանին ու Արցախին
տրամադրվող ամերիկյան օգնության չափերի
մեծացման կամ գոնե պահպանման նպատակով

ամերիկահայ Լոբբիի իրականացրած
աշխատանքները:

**Երկրորդ Ենթագլխում՝ «Յայոց
ցեղասպանության ճանաչման համար մղվող
պայքարը նոր պայմաններում»**, ներկայացված է

Յայաստանի անկախության հռչակումից հետո
ամերիկահայ Լոբբիի ծավալած պայքարը
ամերիկյան օրենսդիր և գործադիր

իշխանությունների կողմից Յայոց
ցեղասպանությունը ճանաչելու համար: Այս
համատեքստում վեր են հանվել նաև թուրք-

ադրբեջանական Լոբբիին դրսևորած
հակազդեցությունը և վերջինիս դիմակայելու
ուղղությունը ամերիկահայ Լոբբիի

իրականացրած աշխատանքները: Ենթագլխում
քննության են ենթարկվել նաև ամերիկահայ
Լոբբիստական կազմակերպությունների

ջանքերով Յայոց ցեղասպանության
վերաբերյալ բազմաթիվ բանաձևերի
ներկայացումը ամերիկյան օրենսդիր մարմնի՝

Կոնգրեսի երկու պալատներում: Դրանցից
կարող ենք առանձնացնել 2010 թ. մարտի 4-ին
ներկայացուցիչների պալատի Արտաքին

հարաբերությունների հանձնաժողովի կողմից
Յայոց ցեղասպանությունը ճանաչող թիվ 252
բանաձևի ընդունումը, ինչպես նաև 2014թ. ապրիլի

10-ին Սենատի Արտաքին հարաբերությունների
հանձնաժողովում ընդունված «Ապրիլի 24-ը
Յայոց ցեղասպանության գոհերի հիշատակի օր»

հայտարարող թիվ 410 բանաձևը և այլն: Վեր են
հանվել նաև նահանգային մակարդակով Յայոց
ցեղասպանության ճանաչման հասնելու

ուղղությունը ամերիկահայ Լոբբիի
իրականացրած ջանքերը, որի շնորհիվ 2015 թ.
դրույթը ամերիկյան 43, իսկ 2017 թ. դրույթը՝

48 նահանգներ ճանաչել են Յայոց
ցեղասպանությունը:
ԵՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ի մի են բերվել

ատենախոսության հիմնական արդյունքներն ու
եզրահանգումները:

1. Առաջին հայերը ԱՄՆ են մեկնել դեռևս XVII
դարի սկզբներից, ինչը հիմնականում
պայմանավորված էր անձնական, կրթական,

տնտեսական, քաղաքական և կրոնական
գործոններով: Օսմանյան կայսրությունում
հայ ժողովրդի նկատմամբ համիդյան,
երիտթուրքական և քեմալական վարչակարգերի
կողմից շուրջ երեք տասնամյակների

ը ն թ ա ց ք ու մ (1894-1923 թ թ .) ի ր ա կ ան ա ց վ ած
կ ո տ ր ա ծ ն եր ի հ ե տ ն ան ք ո վ հ ա յ ու թ յ ան
ն եր գ աղ թ ը դ ե պ ի Մ ի ա ց յ ալ Ն ա հ ան գ ն եր վ եր է
ա ծ վ ու մ տ ն տ ե ս ա կ ան , ք աղ ա ք ա կ ան , մ շ ա կ ու թ ա յ ի ն
ու կ ր ո ն ա կ ան ա պ ա հ ո վ կ յ ան ք ի հ ե ո ան կ ա ր ի ց
գ ր կ վ ած և հ ա ս ա ր ա կ ու թ յ ան բ ու ո ր շ եր տ եր ը
ն եր ա մ ո ղ բ ն ա կ չ ու թ յ ան գ ա ն գ վ ած ա յ ի ն գ աղ թ ի :
Դ ր ա հ ե տ ն ան ք ո վ մ ե ծ ան ու մ է հ ա յ ու թ յ ան
թ վ ա ք ա ն ա կ ը Ա Մ Ն - ու մ : Ձ ն ա վ ո ր վ ու մ է Ա Մ Ն - ի հ ա յ
հ ա մ ա յ ն ք ը :

2. Թ ու ր ք ա կ ան կ ո տ ր ա ծ ն եր ի ց փ ր կ վ ած և
Ա Մ Ն - ու մ հ ա ս տ ա տ վ ած հ ա յ եր ի ու ն ր ան ց
ս եր ու ն դ ն եր ի խ ն դ ի ր ն է դ ա մ ն ու մ հ ա ս ն ել Ա Մ Ն - ի
օ ր ե ն ս դ ի ր և գ ո ր ծ ա դ ի ր ի շ խ ա ն ու թ յ ու ն ն եր ի
կ ո ղ մ ի ց Յ ա յ ո ց ց ե ղ ա ս պ ան ու թ յ ան ճ ա ն ա չ մ ան ը և
դ ա տ ա պ ար տ մ ան ը : Ա յ դ ն պ ա տ ա կ ի ն հ ա ս ն ել ու
հ ա մ ար հ ա յ եր ը դ ի մ ու մ ե ն Ա Մ Ն - ի ք աղ ա ք ա կ ան
կ յ ան ք ու մ մ ե ծ տ ար ա ծ ու մ ու ն ե ց ո ղ լ ո բ բ ի ն գ ի
ի ն ս տ ի տ ու տ ի ն : Ս տ ե ղ ծ վ ու մ ե ն ա մ եր ի կ ա հ ա յ
ա մ ա ջ ի ն լ ո բ բ ի ս տ ա կ ան
կ ա գ մ ա կ եր պ ու թ յ ու ն ն եր ը ` Ա մ եր ի կ ա յ ի հ ա յ
ա գ գ ա յ ի ն մ ի ու թ յ ու ն ը , Յ ա յ ա ս տ ա ն ի
ան կ ա խ ու թ յ ան ա մ եր ի կ յ ան կ ո մ ի տ ն ն , ո ր ի
ի ր ա վ ա հ ա ջ ո ր դ ն է դ ա մ ն ու մ Յ . 3 .
Դ ա շ ն ա կ ց ու թ յ ու ն կ ու ս ա կ ց ու թ յ ան կ ո ղ մ ի ց 1941
թ . ս տ ե ղ ծ վ ած Ա մ եր ի կ ա յ ի Յ ա յ դ ա տ ի
հ ա ն ձ ն ա խ ու մ բ ը , Ա մ եր ի կ ա յ ի հ ա յ ա գ գ ա յ ի ն
խ ո ր ի ու ր դ ը , Յ ա յ ա ս տ ա ն ի օ գ տ ի ն ա մ եր ի կ յ ան
ե կ ե ղ ե ց ա կ ան հ ա ն ձ ն ա խ ու մ բ ը և ա յ լ ն :

3. Լ ո բ բ ի ն գ ը Ա Մ Ն - ի ք աղ ա ք ա կ ան կ յ ան ք ի
ան բ ա ժ ան ել ի բ աղ ա դ ր ի չ է , ո ր ի հ ի մ ք ու մ ը ն կ ած է
ա յ ն գ աղ ա փ ար ը , ը ս տ ո ր ի , ա ն հ ա տ ն եր ը կ ա մ խ մ բ եր ը
կ ար ո ղ ե ն ա ն մ ի ջ ա կ ան մ ա ս ն ա կ ց ու թ յ ու ն
ու ն ե ն ալ եր կ ր ի ք աղ ա ք ա կ ան գ ո ր ծ ը ն թ ա ց ն եր ու մ :
Լ ո բ բ ի ն գ ը հ ի մ ն ա վ ո ր վ ու մ է Ա Մ Ն - ի
Ս ա հ մ ան ա դ ր ու թ յ ա մ բ ա մ ր ա գ ր վ ած
Մ ի ջ ն ո ր դ ու թ յ ան ի ր ա վ ու ն ք ո վ : Ն ր ա հ ի մ ն ա կ ան
ն պ ա տ ա կ ն է ա գ դ ել պ ա շ տ ո ն ա վ ար ո ղ ք աղ ա ք ա կ ան
գ ո ր ծ ի չ ն եր ի և պ ե տ ա կ ան ի շ խ ա ն ա կ ան
կ ա մ ու յ ց ն եր ի վ ր ա ` ու ղ ղ ո ր դ ել ո վ ն ր ան ց
ը ն դ ու ն ել ու հ ա մ ա պ ա տ ա ս խ ա ն ո ր ո շ ու մ ն եր ` ի
շ ա հ և ի ն պ ա ս տ ո ր ո շ ա կ ի խ մ բ եր ի :

4. Ա մ եր ի կ ա հ ա յ լ ո բ բ ի ն ի ր տ ե ս ա կ ո վ
է թ ն ի կ ա կ ան է և ս տ ե ղ ծ վ ել է հ ա յ հ ա մ ա յ ն ք ի
կ ո ղ մ ի ց : Ս տ ե ղ ծ վ ած կ ա գ մ ա կ եր պ ու թ յ ու ն ն եր ը
պ ա շ տ ո ն ա պ ե ս չ ե ն ն եր կ ա յ ա ց ն ու մ Ա Մ Ն - ի ո ղ ջ հ ա յ
հ ա մ ա յ ն ք ը , բ ա յ ց ս եր տ ո ր ե ն կ ա պ վ ած ե ն
վ եր ջ ի ն ի ս հ ե տ և ֆ ի ն ան ս ա վ ո ր վ ու մ ե ն ն ր ա

կողմից: Ամերիկահայ համայնքը հայկական
լոբբիին մեծ օժանդակություն է ցուցաբերում
նչ միայն դրամական միջոցներով,
կազմակերպած նախաձեռնություններին ու
միջոցառումներին անմիջականակտիվ
մասնակցությամբ, այլ և ԱՄՆ-ում տեղի ունեցող
նախագահական, Կոնգրեսի և նահանգային
ընտրություններին արձագանքելով՝
փորձելով միասնաբար հանդես գալ և
ներկայացնել հայ համայնքի դիրքորոշումը:

5. Կերջին ավելի քան կես դարի ընթացքում
ամերիկահայ լոբբիստական գլխավոր
կազմակերպությունները երկու խոշոր
կառույցներ են, որոնք պաշտոնապես հանդես են
գալիս Ամերիկայի 3-րդ դատի հանձնախումբ և
Ամերիկայի 3-րդ կական համագումար
անուններով: Նրանք ակտիվ և ուժեղ են
հատկապես Կալիֆորնիա, Մասսաչուսեթս և
Միչիգան նահանգներում: Երկու
կազմակերպություններն ունեն
գործունեություն ընդհանուր գծեր, նրանց
նպատակներն էլ առաջին հայացքից նույնական
են թվում: Մինչդեռ իրականում դրանք
բավականին տարբեր են: 3-րդ դատի
հանձնախումբն իր հիմնական նպատակն է
հռչակել «Միացյալ, ազատ և անկախ 3-րդ աստան»-ը,
իսկ Ամերիկայի 3-րդ կական համագումարը՝
«ցեղասպանություն դատապարտումը և մարդու
իրավունքների պաշտպանությունը»: 3-րդ կական
լոբբիստական կազմակերպությունները
միմյանցից տարբերվում են նաև լոբբիստ
իրականացնելու մեխանիզմներով: 3-րդ դատի
հանձնախումբը հենվում է մեծաքանակ
կողմնակիցների և համակիրների վրա, իսկ
Ամերիկայի 3-րդ կական համագումարը՝ ազդեցիկ
անձանց վրա:

3-րդ ցցեղասպանություն ճանաչման
խնդիրն առանցքային է երկու
կազմակերպությունների գործունեության
մեջ: Այս նպատակին հասնելու համար նրանք
լոբբիստական իրականացում ոչ միայն
Կոնգրեսի երկու պալատներում, այլ և
նահանգային ու քաղաքային մակարդակներում:
3-րդ դատի հանձնախումբն ունի 45 գրասենյակ՝
տեղակայված տարբեր նահանգներում: Դրանք
շանում են ամերիկահայ համայնքի ձայնը
լսելի դարձնել դաշնային, նահանգային և
տեղական մակարդակներում:

Չ ն այ ա ճ տ ա ր ք ե ր ու թ յ ու ն ն ե ր ի ն , ե ր կ ու
կ ա ռ ու յ ց ն ե ր ի հ ա մ ա տ ե ղ ջ ա ն ք ե ր ի շ ն ո ր ի ի վ է , ո ր
1995 թ . հ ն ա ր ա վ ո ր ե ղ ա վ կ յ յ ա ն ք ի կ ո չ ե լ Կ ո ն գ ր ե ս ի
Յ ա յ կ ա կ ա ն հ ա ր ց ե ր ո վ հ ա ն ձ ն ա խ ու մ ք ը , ո ր ն
ա յ ս օ ր կ ա ր ն ո ր դ ե ր ա կ ա տ ա ր ու մ ու ն ի հ ա յ կ ա կ ա ն
շ ա հ ա խ ն դ ր ու թ յ ու ն ն ե ր ի , հ ա յ ա ն պ ա ս տ
ո ր ո շ ու մ ն ե ր ի և բ ա ն ա ձ ն ե ր ի ը ն դ ու ն մ ա ն
գ ո ր ծ ու մ : Ա մ ե ր ի կ ա հ ա յ հ ա մ ա յ ն ք ը , ե ր կ ա ր
ճ ա ն ա պ ա ր հ է ա ն ց ե լ և բ ա վ ա կ ա ն ի ն
կ ա գ մ ա կ ե ր պ վ ա ծ է ` ու ն ե ն ա լ ո վ թ ե ` ն ե ր ք ի ն , թ ե `
ա ր տ ա ք ի ն հ ա ր ց ե ր ո վ գ բ ա ղ վ ե լ ու մ ե ծ փ ո ր ծ ու
վ ա ս տ ա կ :

6. Յ ա յ կ ա կ ա ն լ ո բ բ ի ս տ ա կ ա ն
կ ա գ մ ա կ ե ր պ ու թ յ ու ն ն ե ր ի գ ո ր ծ ու ն ե ու թ յ ա ն
մ ե ջ կ ա ր ն ո ր տ ե ղ է գ բ ա ղ ե ց ն ու մ Յ ա յ ո ց
ց ե ղ ա ս պ ա ն ու թ յ ա ն ճ ա ն ա չ ու մ ը և դ ա տ ա պ ա ր տ ու մ ը
Ա Մ Ն -ի կ ո ղ մ ի ց : Ա յ դ ու ղ ու թ յ ա մ բ տ ա ր վ ո ղ
պ ա յ ք ա ր ը ն ո ր թ ա փ է ս տ ա ն ու մ Մ ե ծ ե ղ ե ռ ն ի 50-ա մ յ ա
տ ա ր ե լ ի ց ի ց ` 1965 թ վ ա կ ա ն ի ց ս կ ս ա ծ : Ա մ ե ր ի կ ա հ ա յ
լ ո բ բ ի գ ո ր ծ ու ն ե ու թ յ ա ն ա յ ս շ ր ջ ա ն ի
ձ ե ռ ք ե ր ու մ ն ե ր ի ց կ ա ր ե լ ի է ա ռ ա ն ձ ն ա ց ն ե լ
Ա Մ Ն -ի Կ ո ն գ ր ե ս ի Ն ե ր կ ա յ ա ց ու ց ի չ ն ե ր ի պ ա լ ա տ ի
կ ո ղ մ ի ց Յ ա յ ո ց ց ե ղ ա ս պ ա ն ու թ յ ու ն ը դ ա տ ա պ ա տ ո ղ
թ ի վ 148 և 247 հ ա մ ա տ ե ղ բ ա ն ա ձ ն ե ր ի ը ն դ ու ն ու մ ը և
ա մ ե ր ի կ յ ա ն շ ու ր ջ ե ր կ ու տ ա ս ն յ ա կ ն ա հ ա ն գ ն ե ր ի
կ ո ղ մ ի ց Յ ա յ ո ց ց ե ղ ա ս պ ա ն ու թ յ ա ն ճ ա ն ա չ ու մ ը :

7. Ա մ ե ր ի կ ա հ ա յ լ ո բ բ ի ն Յ ա յ ո ց
ց ե ղ ա ս պ ա ն ու թ յ ա ն ճ ա ն ա չ մ ա ն և դ ա տ ա պ ա ր տ մ ա ն
հ ա մ ա ր ի ր ա կ ա ն ա ց վ ո ղ ի ր գ ո ր ծ ու ն ե ու թ յ ա ն
շ ր ջ ա ն ա կ ն ե ր ու մ չ է ր կ ա ր ո ղ շ ր ջ ա ն ց ե լ մ ա ր դ ու
ի ր ա վ ու ն ք ն ե ր ի և ժ ո ղ ո վ ը դ ա վ ա ր ու թ յ ա ն
կ ա ռ ու յ ց հ ա ն դ ի ս ա ց ո ղ Մ ի ա վ ո ղ վ ա ծ ա գ գ ե ր ի
կ ա գ մ ա կ ե ր պ ու թ յ ու ն ը : Ա յ ս ն պ ա տ ա կ ի ն հ ա ս ն ե լ ու
հ ա մ ա ր ա յ ն բ ա գ մ ա թ ի վ հ ու շ ա գ ր ե ր և
ա շ խ ա տ ա ս ի ր ու թ յ ու ն ն ե ր է ն ե ր կ ա յ ա ց ն ու մ `
հ ի մ ն ա վ ո ր ե լ ո վ հ ա յ ժ ո ղ ո վ ը դ ի
ց ե ղ ա ս պ ա ն ու թ յ ա ն փ ա ս տ ը : Մ ի ա վ ո ղ վ ա ծ ա գ գ ե ր ի
կ ա գ մ ա կ ե ր պ ու թ յ ա ն կ ո ղ մ ի ց Յ ա յ ո ց
ց ե ղ ա ս պ ա ն ու թ յ ա ն ճ ա ն ա չ մ ա ն տ ե ս ա ն կ յ ու ն ի ց
ա մ ե ր ի կ ա հ ա յ լ ո բ բ ի հ ա ջ ո ղ ու թ յ ու ն ն ե ր ի ց
կ ա ր ե լ ի է հ ա մ ա ր ե լ 1985 թ . օ գ ո ս տ ո ս ի ն Մ ա ր դ ու
ի ր ա վ ու ն ք ն ե ր ի հ ա ն ձ ն ա ժ ո ղ ո վ ի
Փ ո ք ր ա մ ա ս ն ու թ յ ու ն ն ե ր ի պ ա շ տ պ ա ն ու թ յ ա ն և
խ տ ր ա կ ա ն ու թ յ ա ն կ ա ն խ ա ր գ ե լ մ ա ն
ե ն թ ա հ ա ն ձ ն ա ժ ո ղ ո վ ի կ ո ղ մ ի ց Յ ա յ ո ց
ց ե ղ ա ս պ ա ն ու թ յ ա ն ճ ա ն ա չ ու մ ը :

8. Յ ա յ ա ս տ ա ն ի ա ն կ ա խ ու թ յ ա ն հ ռ չ ա կ ու մ ի ց
հ ե տ ո Ա մ ե ր ի կ ա յ ի Յ ա յ դ ա տ ի հ ա ն ձ ն ա խ ու մ ք ը և

Ամերիկայի Յայկական համագումարը իրենց գործունեությունը կենտրոնացնում են մի քանի խնդիրներով, որոնց մեջ կարևոր տեղ են զբաղեցնում ԱՄՆ-ի իշխանություն օրենսդիր և գործադիր մարմինների կողմից Յայոց ցեղասպանության, Արցախի ինքնորոշման իրավունքի ու անկախության ճանաչումը, ԱՄՆ-Յայաստան, ԱՄՆ-Արցախ կապերի ամրապնդումը, միջազգային ասպարեզում Յայաստանի դերի բարձրացումը, Յայաստանին ու Արցախին տրամադրվող ամերիկյան ֆինանսական օգնության ապահովումը: Արցախյան հարցի ուղղությամբ ամերիկահայ լոբբիի ունեցած հաջողության դրսևորումներն են՝ Միացյալ Նահանգների կողմից Ադրբեյջանին տրամադրվող օգնությանը արգելող «Ազատության անցանկալի»-ի թիվ 907 բանաձևի ընդունումը, Արցախին տրամադրվող տարեկան 5 միլիոն դոլարի հասնող ֆինանսական օգնությանը, ամերիկյան ութ նահանգների կողմից (Ռոդ Այլենդ, Մեյն, Լուիզիանա, Մասսաչուսեթս, Կալիֆորնիա, Յավայի, Ջորջիա և Միչիգան) Արցախի անկախության ճանաչումը, ինչպես նաև քաղաքական գործիչների, հատկապես կոնգրեսականների իրազեկվածության աստիճանի բարձրացումը Արցախի հիմնահարցի վերաբերյալ:

9. Ամերիկահայ լոբբիի գործունեություն մեջ կարևոր տեղ է զբաղեցնում նաև Յայաստանին տրամադրվող ամերիկյան ֆինանսական օգնության ծավալների մեծացումը: Առավելապես նրա ջանքերի շնորհիվ էր, որ Կոնգրեսը մոտմեկ տասնամյակ հաստատում էր տարեկան 90 միլիոն դոլարի հասնող օժանդակություն: Այս համատեքստում ամերիկահայ լոբբիի գերխնդիրն է յուրաքանչյուր ֆինանսական տարում Յայաստանի և Արցախի համար ապահովել ամերիկյան օգնության ծավալների մեծացումը:

10. Յայաստանի անկախ պետականության վերականգնումից հետո Յայոց ցեղասպանության ճանաչման խնդիրը սկսում է կարևոր տեղ զբաղեցնել նաև նորանկախ հանրապետության արտաքին քաղաքական օրակարգում: Սրան գուգահեռ, ամերիկահայ լոբբին այս ուղղությամբ շարունակում է պայքարը և հասնում կարևոր հաջողությունների, որոնցից կարելի է

առանձնացնել 2000, 2007, 2010 և 2014 թթ. Ներկայացուցիչների պալատի ու Սենատի Արտաքին հարաբերություններին հանձնաժողովների կողմից Հայոց գեղասպանությանը ճանաչող բանաձևերի ընդունումը, ինչպես նաև 2015 թ. դրությամբ 43, իսկ այսօր արդեն 48 նահանգների կողմից Հայոց գեղասպանության ճանաչումը և դատապարտումը:

11. Հայկական Լոբբիստական կազմակերպություններն իրենց գործունեության մեջ կարևորում են համագործակցությունը Լոբբիստական տարբեր կազմակերպությունների և շահերի խմբերի հետ: Այսպես, Ամերիկայի Հայ դատի հանձնախումբը համագործակցում է տեղի հունական, կիպրական, քրդական և լիբանանյան կառույցների հետ, ինչի շնորհիվ հաջողվեց ձախողել Միացյալ Նահանգների կողմից Թուրքիային տրամադրվող ռազմական ու տնտեսական օժանդակությունը՝ հաշվի առնելով վերջինիս կողմից մարդու իրավունքների ոտնահարումները՝ հայերի, քրդերի և կիպրոսի հույների նկատմամբ: Ամերիկայի Հայկական համագումարն, իր հերթին, սերտ կապեր է կապում Նի ՄԱԿ-ի և ԱՄՆ-ի Հոլոքոստի հիշատակի թանգարանի հետ, որի հետ համագործակցելով, փորձում է բարձրացնել գեղասպանության հիմնահարցերի վերաբերյալ հանրային տեղեկացվածությունն աստիճանը:

12. Հայոց գեղասպանության ճանաչման հարցը և Արցախյան հիմնախնդիրը հնարավոր է դիտարկել Լոկո հայ-ամերիկյան հարաբերությունների շրջանակում՝ ամերիկաթուրքական և ամերիկա-ադրբեջանական հարաբերությունների տիրույթից դուրս: Որքան էլ հայկական Լոբբիստական կազմակերպված և ազդեցիկ լինի, այնուամենայնիվ, Միացյալ Նահանգներն ամենից առաջ առաջնորդվում են իրենց պետական և քաղաքական շահերով: Ելնելով դրանից՝ եկել ենք այն եզրահանգման, որ Հայ դատը, հայոց պահանջատիրությունը իբրև իրավական ու քաղաքական խնդիրների համալիր չի կարող ներառվել Միացյալ Նահանգների ռազմավարական ծրագրերում: Վերջինս իր օրակարգում կարող է ունեննալ Լոկո Հայոց գեղասպանության ճանաչման հարցը՝ ելնելով

ս Ե փ ակ ան ք աղ աք ակ ան շ ա հ եր ի ց ու
ն կ ատ առ ու մ ն եր ի ց : Յ եղ աս պ ան ու թ յ ան գ որ ծ ո ն ը
ու ն ի ո ղ ո շ ա կ ի դ եր ակ ա տ առ ու թ յ ու ն ամ եր ի կ ա-
թ ու ղ ք ակ ան հ առ աբ եր ու թ յ ու ն ն եր ու մ ` կ ապ վ ած
Ա Մ Ն -ի տ առ ած ա շ ը ջ ան ա յ ի ն ք աղ աք ակ ան ու թ յ ան և
առ աջ ն ա հ եր թ ու թ յ ու ն ն եր ի հ ե տ : Ա յ ն հ աճ ախ
դ առ ն ու մ Է ճ ն շ մ ան մ ի ջ ո ց Մ ի ա ց յ ալ
Ն ա հ ան գ ն եր ի հ ամ առ : Բ ա յ ց ն ան չ պ ե տ ք Ե մ ո ճ ան ալ ,
ո ղ թ ու ղ ք ի ան կ առ ն ո ղ ն շ ան ա կ ու թ յ ու ն ու ն ի
Մ ի ա ց յ ալ Ն ա հ ան գ ն եր ի հ ամ առ ` կ ապ վ ած Ի ղ ա ք ու մ
և Ա Ֆ ղ ան ս տ ան ու մ ամ եր ի կ յ ան
ք աղ աք ակ ան ու թ յ ան ի ղ ա կ ան ա ց մ ան ,
առ աբ ա ի ս ղ ա յ Ե լ ակ ան հ ակ ամ առ տ ու թ յ ան
գ որ ծ ու մ ու ն ե ց ած հ ն առ ա վ ո ղ
դ եր ակ ա տ առ ու թ յ ան , Բ ու ն ս ա ս տ ան ը շ ը ջ ան ց ո ղ
ն ա վ թ ամ ու ղ եր ի ու գ ա գ ամ ու ղ եր ի կ առ ու ց մ ան և
ա յ լ առ ու մ ն եր ո վ :

Ի ն չ վ եր աբ եր ու մ Է Ա դ ղ բ ե ջ ան ի ն , ա պ ա
վ եր ջ ի ն ս Մ ի ա ց յ ալ Ն ա հ ան գ ն եր ի հ ամ առ
առ ան ց ք ա յ ի ն ն շ ան ա կ ու թ յ ու ն ու ն ի ի ղ
ա շ խ առ հ ա գ ղ ա կ ան դ ի ղ ք ի և Է ն եր գ ա պ ա շ առ ն եր ի
շ ն ո ղ ի ի վ :

13. Հ ա յ կ ակ ան լ ոբ բ ի ի ջ ան ք եր ի ն
հ ակ ա գ դ Ե լ ու հ ամ առ Ա Մ Ն - ու մ ս տ ե դ ծ վ Ե լ Ե ն ն ան
թ ու ղ ք ակ ան և ա դ ղ բ ե ջ ան ակ ան լ ոբ բ ի ս տ ակ ան
կ առ ու յ ց ն եր , ո ղ ո ն ք մ ե ծ չ ա փ եր ո վ
Ֆ ի ն ան ս ա վ ո ղ ղ ու մ Ե ն ս Ե փ ակ ան եր կ ղ ն եր ի
կ առ ա վ առ ու թ յ ու ն ն եր ի կ ո ղ մ ի ց :

14. Դ ղ ան ո վ հ ան դ եր ծ , Ա Մ Ն -ի ն եր ք ի ն և
առ տ աք ի ն ք աղ աք ակ ան ու թ յ ան վ ղ ա հ ա յ կ ակ ան
լ ոբ բ ի ի ու ն ե ց ած ա գ դ ե ց ու թ յ ան չ ա փ եր ի
գ ն ա հ ա տ մ ան հ առ ց ը բ առ դ Է ` կ ապ վ ած ա յ ն
հ ան գ ամ ան ք ի հ ե տ , ո ղ Մ ի ա ց յ ալ Ն ա հ ան գ ն եր ն
առ աջ ի ն հ եր թ ի ն առ աջ ն ո ղ ղ վ ու մ Ե ն ս Ե փ ակ ան
պ ե տ ակ ան և ք աղ աք ակ ան շ ա հ եր ո վ : Ն մ ան
պ ա յ մ ան ն եր ու մ հ ա յ կ ակ ան լ ոբ բ ի ի հ ամ առ
առ աջ ան ու մ Ե ն տ առ ա տ ե ս ակ բ առ դ ու թ յ ու ն ն եր և
խ ո չ ը ն դ ո տ ն եր հ ա յ կ ակ ան
շ ա հ ախ դ ղ ու թ յ ու ն ն եր ը պ ա շ տ պ ան Ե լ ու և առ աջ
մ ո ղ Ե լ ու առ ու մ ո վ : Հ ա յ ու թ յ ան թ վ աք ան ակ ը
բ ա վ ակ ան փ ոք ղ Է Մ ի ա ց յ ալ Ն ա հ ան գ ն եր ի
բ ն ակ չ ու թ յ ան ը ն դ հ ան ու ղ տ ե ս ակ առ առ կ շ ռ ի
մ ե ջ , ա յ ն ու ամ ե ն ա յ ն ի վ , հ ա յ եր ի օ ղ ի ն ակ ը ց ու յ ց
Է տ ալ ի ս , ո ղ Է թ ն ի կ փ ոք ղ ամ ա ս ն ու թ յ ու ն ը կ առ ո ղ
Է ո ղ ո շ ա կ ի ո թ ն ա գ դ Ե լ ամ եր ի կ յ ան ն եր ք ի ն ու
առ տ աք ի ն ք աղ աք ակ ան գ որ ծ ը ն թ ա ց ն եր ի վ առ :
Հ ա յ կ ակ ան լ ոբ բ ի ն շ ա տ հ առ ց եր ու մ կ առ ո ղ ան ու մ
Է գ ս պ ո ղ ու ժ ի դ եր ս տ ան ձ ն Ե լ : Ն ղ ա ջ ան ք եր ի

շնորհիվ է, որ ամերիկյան քաղաքական գործիչները վարչակազմերը գիտակցում են, որ Յայաստանին և հայկական շահերին վերաբերող հարցերում պետք է դրսևորեն բավականաչափ զգուշավորություն և՛ հակառակ դեպքում կարող են հանդիպել հայ համայնքի ու լոբբիստական կառույցների դժգոհությունն ու դիմադրությունը:

15. Գաղտնիք է, որ Միացյալ Նահանգներում իրականացվող տարբեր ընտրություններին ժամանակ թե՛ նախագահի թեկնածուները, թե՛ տարբեր քաղաքական գործիչները, փորձում են ստանալ ամերիկահայության ձայները և նյութական աջակցությունը, ինչն էլ ազդեցիկ է դարձնում հայկական լոբբիին:

Չնայած առկա դժվարություններին, Միացյալ Նահանգներին՝ Թուրքիայի և Ադրբեյջանի նկատմամբ ունեցած տարածաշրջանային հետաքրքրություններին, թուրք-ադրբեյջանական լոբբիինգի հակահայ գործունեությունը, այնուամենայնիվ, ամերիկահայ լոբբիև կարևոր դերակատարում ունի և հսկայական աշխատանք է ծավալում հայկական շահախնդրությունները և Յայաստանին ու Արցախին վերաբերող հիմնահարցերը պաշտոնական վաշինգտոնի քաղաքական ու շարժումներին կենտրոնում պահելու համար:

**Ատենախոսություն հիմնական դրույթները
Ներկայացված են հեղինակի հետևյալ
հրատարակումներում.**

1. Լոբբիինգի դրսևորման ձևերը ամերիկահայության մեջ, «Պատմություն և մշակույթ» հայագիտական հանդես, Եր., 2015, էջ 193-205:
2. Թուրք-ադրբեյջանական լոբբիև ԱՄՆ-ում և պայքարը հայկական շահախնդրություններին դեմ», «Պատմություն և մշակույթ» հայագիտական հանդես, Եր., 2016, էջ 317-326:
3. Յայնոց ցեղասպանություն ճանաչման հիմնահարցը՝ իբրև ամերիկահայ լոբբիինգի գործունեություն հաշվառված լինելու, Մեսրոպ Մաշտոց համալսարանի «Լրատու» գիտական հոդվածներին պարբերական ժողովածու, Եր., 2017, էջ 143-153:

4. ԱՄՆ-ի հայ համայնքի ձևավորումը և ամերիկահայ առաջին Լոբբիստական կազմակերպությունների գործունեությունը, «Ակունք» գիտական հոդվածների ժողովածու, թիվ 2(16), Եր., 2017, էջ 59-72:
5. Ամերիկահայ Լոբբիստական կազմակերպությունների կողմից Հայոց ցեղասպանության ճանաչման համար տարվող պայքարը Միավորված ազգերի կազմակերպությունում 1965-1991 թթ., «Ակունք» գիտական հոդվածների ժողովածու, թիվ 2(16), Եր., 2017, էջ 80-87:
6. Արցախյան հիմնախնդրի կարգավորումը և Հայաստանին ու Արցախին տրամադրվող ամերիկյան օգնության ապահովումը ամերիկահայ Լոբբիստական կազմակերպությունների գործունեության առանցքում, «Կանթեղ» գիտական հոդվածներ, թիվ 4(73), Եր., 2017, էջ 128-138:

МАМЯН ЛИАНА ЛЕВОНОВНА

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ АРМЯНСКИХ ЛОББИСТИЧЕСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ В США 1965-2015 ГГ.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01 «История Армении»

Защита состоится 22-ого декабря, 2017 г., в 14⁰⁰ на заседании специализированного совета по Истории Армении 004 ВАК РА при Институте Истории Национальной академии наук РА (0019, Ереван, проспект Маршала Баграмяна 24/4).

РЕЗЮМЕ

Данное исследование посвящено деятельности армянских лоббистических организаций в США в 1965-2015 гг. Диссертация состоит из введения, трех глав, заключения, и списка использованных источников и литературы. Во введении обоснованы важность и актуальность исследования, научная новизна работы, указаны цели и задачи, поставленные перед автором, проанализированы использованные источники и литература.

В первой главе «Формирование Армянского лобби» дано объяснение концепта «лоббизм», представлено исследование по формированию видов лоббизма, развитие и характерные черты лоббизма в США и законы, принятые в стране в разные периоды и регулирующие лоббистическую деятельность. В данной главе нами представлен и этнический лоббизм, который в США имеет гораздо более широкое распространение, чем другие виды лоббизма, приведены основные направления его деятельности, даны попытки выявить степень влияния этнического лоббизма на американскую внешнюю и внутреннюю политику. Армянское лобби признано считать проявлением этнического лоббизма. В данной главе также представлена деятельность армяно-американских первых лоббистических организаций: Армянское национальное объединение Америки, Американский комитет независимости Армении, Армянский национальный комитет Америки, Армяно-Американский Национальный Совет и др.

Во второй главе «Борьба армяно-американских лоббистических организаций по признанию Армянского Геноцида (1965-1991 гг.)» представлены формирование, основные цели армяно-американских двух ведущих лоббистических организаций, а именно: Армянского Национального Комитета Америки и Армянской Ассамблеи Америки, дано исследование их деятельности и усилий, начиная с 1965 года, года 50-летия Армянского Геноцида, направленных на признание Армянского Геноцида законодательными и исполнительными органами США и различными комиссиями ООН. В данном контексте особое значение имеют Резолюции N 148 (1975 г.) и N 247 (1984 г.), которые были приняты Палатой Представителей, определивших 24-е Апреля как «Национальный день памяти бесчеловечного отношения человека по отношению к человеку». Усилиями армяно-американского лобби по состоянию на 1991 год было признание Армянского Геноцида штатами Америки (порядка 20-и штатов).

В третьей главе «Деятельность армяно-американских лоббистических организаций после восстановления независимости Армении (1991-2015 гг.)» дано исследование деятельности армяно-американских лоббистических организаций по решению Арцахской проблемы и признанию его независимости, оказанию американской финансовой и

экономической помощи Армении и Арцаху. В данной главе представлены также усилия армяно-американского лобби по признанию Геноцида Армян Соединенными Штатами Америки, которые привели к признанию Комиссиями Сената и Палаты Представителей по Внешним Отношениям ряда резолюций, а также признание 48-ю штатами Америки Армянского Геноцида.

В заключении подведены итоги проведенной работы и изложены основные выводы исследования.

MAMYAN LIANA, LEVON

THE ACTIVITY OF THE ARMENIAN LOBBYING ORGANIZATIONS IN THE USA FROM 1965 TO 2015

Dissertation for the degree of the Doctor of History on the specialization of
«History of Armenia» 07.00.01.

The defense of the dissertation will be held on December 22, 2017, 14⁰⁰ at the session of the Specialized Council 004 on Armenian History of SCC RA by the Institute of History of the National Academy of Sciences of RA (0019, Yerevan, Marshal Baghramyan Avenue 24/4).

SUMMARY

The given research is devoted to the activity of the Armenian lobbying organizations in the USA from 1965 to 2015. The PHD thesis consists of an introduction, three chapters, conclusion and list of used sources and literature. The importance and relevance of the research, its scientific novelty, the goals and tasks set by the author argued in the introduction, an analyze of used sources and literature is done.

In the first chapter - «The Formation of the Armenian Lobby» are given description of the concept of «lobbying», formation, types, development and features of lobbying in the USA, laws,

regulating lobbying activity, adopted in the country within different years. In this chapter ethnic lobbying is presented, which has more widespread in the USA, than any type of lobbying, the main directions of its activity, trying to reveal their impact on the internal and foreign policy of the USA. The Armenian lobby is considered to be an ethnic lobby. In this chapter also the formation and activity of the Armenian-American first lobbying organizations, that are Armenian National Union of America, the American Committee for the Independence of Armenia, the Armenian National Committee of America, Armenian-American National Council and etc. are presented.

In the second chapter- «The Struggle of the Armenian-American Lobbying Organizations for the Recognition of the Armenian Genocide (1965-1991)» are presented the formation and goals of the Armenian-American two main lobbying organizations, that are the Armenian National Committee of America and the Armenian Assembly of America, their efforts and activity that have been carried out since 1965 – from the 50 anniversary of the Armenian Genocide, to achieve the recognition of the Armenian Genocide by the legislative and executive authorities of the USA and United Nations Organizations' different commissions. In this context 148 (1975) and 247 (1984) resolutions adopted by the House of Representatives are important, which were designating April 24 as «National Day of Remembrance of Man's Inhumanity to Man». Due to the efforts of the Armenian-American lobby, already two dozen American States in the 1991 have recognized the Armenian Genocide.

In the third chapter - «The Activity of the Armenian-American Lobbying Organizations after the Reestablishment of the Independence of Armenia (1991-2015)» the activity of the Armenian-American lobbying organizations toward the regulation of Artsakh issue and its independence recognition, providing annual American financial and economic aid to Armenia and Artsakh are highlighted. In this chapter also the efforts of the Armenian-American lobby for the recognition of the Armenian Genocide by the USA are presented, thanks to which several resolutions were adopted by the Foreign Affairs Committee of House of Representatives and Senate, also 48 American States have recognized the Armenian Genocide.

The main findings and results of the study are summarized in the conclusion.